

Bibliografska istraživanja u časopisu *Sociologija sela*: 1963. - 2002.

Bosiljka Milinković

Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Zagreb, Hrvatska

SAŽETAK Autorica u ovom radu analizira ulogu časopisa *Sociologija sela* u bibliografskim istraživanjima o selu i poljoprivredi, koja u Hrvatskoj imaju dugu tradiciju. Naime, bibliografska su istraživanja počela paralelno sa znanstvenim istraživanjima sela i poljoprivrede ranih šezdesetih godina 20. stoljeća, s osnutkom Agrarnog instituta u Zagrebu (1960.) te pokretanjem časopisa *Sociologije sela* 1963. godine, i s neznatnim odstupanjima traju sve do danas. O društveno-ekonomskim promjenama i procesima u seoskom prostoru u ta četiri desetljeća objavljeno je više od pedesetak raznih bibliografija od čega 29 ili više od polovice u časopisu *Sociologija sela*. Sve su one »pionirske« za obradna područja, znatna ih većina čini temeljite baze podataka, a najčešće su ih radili sâmi znanstvenici-bibliografi (pretežito u Institutu za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu) kao sondažu istraživanjima ili na kraju istraživanja. Časopis je tome poklanjao stalnu pozornost i poticao bibliografsku obradu svakog iole temeljitije istraženog problema. S obzirom da su bibliografije pokazatelji obradenosti znanstvenih područja te polazišta i pretpostavke znanstvenoistraživačkom radu, autorica zaključuje da je takvo djelovanje časopisa *Sociologija sela* bilo ključan uvjet razvoju ruralnosocioloških, agrarnoekonomskih i srodnih interdisciplinarnih istraživanja sela i agrara u Hrvatskoj i bivšoj Jugoslaviji. Korelaciju bibliografskih istraživanja i teorijskih i empirijskih istraživanja potvrdila je cjelovitim pregledom objavljenih bibliografija, njihove tematske strukture i drugih značajki.

Ključne riječi: bibliografska istraživanja, bibliografije, selo i poljoprivreda, časopis »Sociologija sela«.

Primljeno: 2. travnja 2003.

Pribvačeno: 2. svibnja 2003.

1. Uvodna napomena

Po svojoj osnovnoj namjeni bibliografije su pokazatelji i preglednici obradenosti određenoga znanstvenog područja, te polazišta i pretpostavke svakome znanstvenoistraživačkom radu. Bibliografska nepokrivenost nekoga znanstvenog područja znači da je ono ili nedovoljno istraženo, ili da njegovi istraživači nemaju »filing«

za ovu vrstu kvantitativnog pokazatelja o tome što je u njihovu području istraživano i tko je sve o tome ranije pisao.

Na našu radost, sociologija sela, agrarna sociologija i ekonomika agrara, ili sveobuhvatna ruralna ekonomija, izuzetno su dobro bibliografski obrađene. Praktično, za njih je prikupljena građa od 1945. (s ponešto radova i iz ranijih godina) sve do 2002. godine. Sudeći po vremenskom kontinuitetu, bibliografska istraživanja o selu i poljoprivredi u Hrvatskoj imaju dugu tradiciju. A u svemu tome nezaobilaznu je ulogu odigrao i časopis *Sociologija sela*.

No prije iscrpnijeg razmatranja doprinosa *Sociologije sela* bibliografskim istraživanjima o selu i agraru, iznosimo opći pregled dinamike i aspekata tih istraživanja.

Bibliografska su istraživanja počela paralelno s istraživačkim projektima ranih šezdesetih godina 20. stoljeća. Točnije, ozbiljnija znanstvena istraživanja sela i poljoprivrede i njihovo bibliografsko praćenje datiraju od osnutka Agrarnog instituta u Zagrebu (1. srpnja 1960.) te pokretanja njegova časopisa *Sociologije sela* u srpnju 1963. godine, i s neznatnim odstupanjima traju sve do danas. U ta četiri desetljeća objavljeno je više od pedesetak raznih bibliografija o društveno-ekonomskim promjenama i procesima u seoskom prostoru. Kako su nakon Drugoga svjetskog rata ta istraživanja i u SR Hrvatskoj i u SFR Jugoslaviji bila i učestala i sveobuhvatna, to su i radovi s njihovim rezultatima bili brojni a paralelna bibliografska istraživanja bila potpora istraživačima.

Prva je značajna bibliografija objavljena već 1963. godine, u drugom broju novopokrenutoga časopisa »Sociologija sela«: *Bibliografija sociološke i srodne literature o problemima sela i poljoprivrede: građa za sociologiju sela i agrara* Mirka Martića. Odmah zatim (1964.) u *Sociologiji sela* izlaze dvije bibliografije: *Prilog bibliografiji radova o selu i poljoprivredi: građa za ruralnu sociologiju* Milana Milutinovića i Vojina Radomirovića, te *Prilog bibliografiji radova o jugoslavenskom selu i poljoprivredi na stranim jezicima: građa za ruralnu sociologiju* Joela M. Halperna. Slijedio je kraći zasto, nastavak organiziranog prikupljanja bibliografske građe početkom 1970-ih, te izvjesna pasivnost od godine 1978. Novi su se poticaji javili tek u vrijeme Domovinskog rata. U tom novom ciklusu u interdisciplinarnom je ključu prikupljena impresivna građa za razdoblje od 1984. do kraja 2002. godine. I kada su povezane kronološke niti, zapazili smo da nije obrađen vremenski raspon od nekih pet godina (1979.-1983.). Građa je prikupljena za sve ostale godine i čini golem doprinos odnosnim znanostima. A u korpusu tih radova, točno se izdvajaju bibliografski cjelovito obrađene teme, kao što su: poljoprivreda u NOB-i i na oslobođenom području SR Hrvatske; mješovita gospodarstva i seljaci-radnici; širenje inovacija u selu i poljoprivredi; komasacija zemljišta; selo i poljoprivreda u Jugoslaviji poslije Drugoga svjetskog rata; oblici podruštvljavanja u poljoprivredi Jugoslavije; hrvatsko selo i poljoprivreda u tranziciji; brak, porodica i srodstvo u seoskim sredinama; položaj, ponašanje i orijentacije seoske omladine; žena u selu i poljoprivredi; problemi starih ljudi i staračkih domaćinstava; hrvatski otočani i otočne zajednice, pa sve do bibliografija znamenitijih istraživača iz ruralne socio-

logije i srodnih područja, ili izbora radova uz sjećanja na vrsne istraživače sociološke, etnološko-antropološke ili agrarnoekonomske problematike. Tu spadaju i pregledne bibliografije suradnika pojedinih znanstvenih instituta te cjelovite bibliografije znanstvenih časopisa¹. Sve one upućuju na usporednost teorijskih i empirijskih istraživanja s njihovom bibliografskom obradom, pružajući uvid u kontinuitet istraživanja jednoga te istog fenomena u različitom vremenu i na različitim prostorima, te autore koji su se time bavili. A impresivna građa pouzdan je pokazatelj koliko se u vrijeme bivše Jugoslavije i današnje Hrvatske pisalo o selu i poljoprivredi, te koliko su ta dva segmenta značajna za ukupan gospodarski i društveni razvitak jedne države.

U jubilarnom broju *Sociologije sela* valja zabilježiti: od preko pedesetak objavljenih bibliografija o ruralno-agrarnoj i srodnoj problematici, na stranicama ovoga časopisa tiskano je 29 bibliografija, više od polovine! I sve ih možemo nazvati »pionirskima« za obradena područja. Najčešće su ih radili sâmi znanstvenici-bibliografi kao sondažu svojim istraživanjima ili na kraju istraživanja. Zajedničko im je što ih znatna većina čini temeljite baze podataka, a tek rjeđe priloge budućim, cjelovitijim bibliografijama. Opetujem, bez njih bi bila nezamisliva ruralnosociološka, ruralnoekonomska, agrarnoekonomska i srodna interdisciplinarna istraživanja sela i agrara u nas.

Nužno je ponešto reći i o pretpostavkama bibliografskih istraživanja. Prije svega ova vrsta poslova zahtijeva poznavanje znanosti za koje se građa prikuplja. Potom je bitna osobna iskaznica bibliografa – njegova sklonost ovoj vrsti posla, preciznost u radu, sistematičnost i pedantnost u obradi građe. A svi su ti poslovi zahtjevni, tj. traže i vrijeme i strpljenje i poznavanje jezika, a onda i veliku odgovornost za iznijete podatke.

Cijeneći napor (često volonterski) svih bibliografa koji su stvarali bazu podataka o selu i poljoprivredi, kronološki prikazujem bibliografije objavljene u časopisu *Sociologija sela* od njegova pokretanja 1963. pa do kraja 2002. godine, a unutar toga po abecedi njihova autora, uz anotacije onoga što držim vrijednim zabilježiti. Kako bih izbjegla česta ponavljanja izvornika (*Sociologije sela*), iza naslova rada i podnaslova, upućujem na godište (volumen), godinu i broj te stranice na kojima su bibliografije ili osvrti bili objavljeni.

¹ Kako ih ovdje sve nije moguće navesti, upućujemo na bibliografiju *Selo i agrar u Hrvatskoj: bibliografija 1984.-1994.* (usp. 16. bibliografsku jedinicu u ovom prilogu), koja obuhvaća čak 36 takvih bibliografija.

2. Bibliografije objavljene u *Sociologiji sela* 1963.-2002.: kronološki

1963.

1. MARTIĆ, Mirko: Bibliografija sociološke i srodne literature o problemima sela i poljoprivrede : građa za sociologiju sela i agrara. – Vol. 1 (1963.), br. 2, str. 89-133.

Ova se bibliografija najčešće drži pionirskim bibliografskim istraživanjem o selu i poljoprivredi u nas. Izrađena je na početku formiranja ruralne sociologije (s bogatim naslijedom etnološko-antropoloških, antropogeografskih, agrarnoekonomskih, pravnih i sličnih istraživanja ruralnoga), i bila potporom osnutku sociologije sela kao zasebne znanstvene discipline u nas. Martić je 691 bibliografsku jedinicu iz sociologije i srodnih znanosti, pretežno objavljene od 1945. do 1963. godine a neke i ranije, strukturirao u sedam tematskih grupa: A. *Problemi ruralne sociologije* (razrađena u dvije podgrupe – opće studije, te istraživači našeg seoskog društva); B. *Društvena struktura i društveno-ekonomska kretanja na selu* (tri podgrupe, s daljnjim razradama); C. *Seoska naselja – zajednice* (s dvije podgrupe i njihovom razradom); D. *Porodica i brak* (s tri podgrupe); E. *Stanovanje – isbrana – zdravlje i prosvjetne prilike na selu* (s četiri podgrupe); F. *Građa za proučavanje historije našeg seoskog društva* (dvije podgrupe); G. *Ostali prilozi* (tri podgrupe). Bibliografiju je opremio autorskim kazalom (pregled autora obuhvaćenih radova).

Martićevo klasifikacijsku shemu izdvajam jer se pokazala vrlo elastičnom i prihvatljivom u sistematiziranju širokog spektra tema o selu i poljoprivredi.² Primijenjena je u klasificiranju građe već za sljedeće tri bibliografije tiskane u *Sociologiji sela* (M. Milutinović i V. Radomirović, 1964.; J. M. Halpern, 1964.³; M. Martić, 1970.), te bila podlogom sveobuhvatnije bibliografije za razdoblje 1964.-1975. objavljene izvan *Sociologije sela* i nastavku iste bibliografije za godine 1975.-1978. u jednom magistarskom radu⁴.

1964.

2. MILUTINOVIĆ, Milan ; RADOMIROVIĆ, Vojin: Prilog bibliografiji radova o selu i poljoprivredi : građa za ruralnu sociologiju. – Vol. 2 (1964.), br. 3, str. 91-127.

Ova dvojica uglednih sociologa sela iz Vojvodine obogatila su s novih 580 bibliografskih jedinica objavljenih u drugim krajevima ondašnje Jugoslavije prethodnu, Martićevu bibliografiju. Građu su rasporedili po uzoru na Martićeva u sedam klasifikacijskih grupa, s tim što su u prvoj grupi (A.) uveli dvije nove podgrupe: A.3. *Ideološki pokreti i seljaštvo*, te A.4. *Metodologija ispitivanja sela*; izvršili su i neka pomjeranja u podgrupi B.30, jer su pod B.300 uveli novu potpodgrupu *Ekonomsko-socijalni pro-*

² Detaljnije upućivanje na klasifikacijske grupe pokazuje koje sve vrste uzihih aspekata bibliografije pokrivaju.

³ Milan Milutinović i Vojin Radomirović, te Joel M. Halpern, jedini su autori izvan Hrvatske koji su objavili bibliografski prilog u *Sociologiji sela*.

⁴ Riječ je o *Bibliografiji radova o jugoslavenskom selu i poljoprivredi: 1964.-1975.* Bosiljke Milinković, koju je objavio Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske u Zagrebu (1976.), i njezinu magistarskom radu *Istraživanja sela i poljoprivrede u Jugoslaviji u poslijeratnom periodu: vrste istraživanja, osnovne teme, bibliografija radova*, objavljenom u Centru za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu (1979.).

blemi sela i poljoprivrede, a ostale tri potpodgrupe pomjerili za jedno mjesto unazad. Bibliografija je izrađena seriozno, s potpunim bibliografskim elementima i rijetko kojom »krmjom« jedinicom, te ima autorsko kazalo kao vodič kroz građu.

3. HALPERN, Joel M.: Prilog bibliografiji radova o jugoslavenskom selu i poljoprivredi na stranim jezicima : građa za ruralnu sociologiju. – Vol. 2 (1964.), br. 4, str. 85-92.

Amerikanac Joel M. Halpern, profesor antropologije na Brandeis University, istražujući jugoslavensko selo izradio je i *Bibliography of English Language Source on Yugoslavia*. S njegovim dopuštenjem, Uredništvo *Sociologije sela* iz te je bibliografije objavilo 90 bibliografskih jedinica, što izvornih radova stranih autora, što autora iz Jugoslavije prevedenih na strane jezike. Prikupljeni radovi strukturirani su – i opet po uzoru na Martićevu klasifikaciju – u dvije grupe: G – *Ostali radovi*, G-3 – *Strani autori o našem selu*. Ranih šezdesetih godina ova je bibliografija bila vrijedan poticaj ruralnosociološkim i srodnim istraživanjima.⁵

1970.

4. MARTIĆ, Mirko: Izbor iz bibliografije radova o jugoslavenskom selu i poljoprivredi. – Vol. 8 (1970.), br. 28/29, str. 179-189.⁶

Ovu drugu, interdisciplinarnu bibliografiju Martić je izradio uz tematski broj *Selo i poljoprivreda u društveno-ekonomskom razvoju Jugoslavije*. Pribrao je 228 teorijskih i empirijskih radova domaćih i stranih istraživača sela i poljoprivrede objavljenih od 1945. do 70-ih ali i s ponekim ranijim. Bibliografske jedinice strukturirao je u pet grupa po klasifikacijskoj shemi iz »pionirske« bibliografije (nije imao građe za 5. grupu – o stanovanju, ishrani i zdravlju u selu, a i 6. je – iz historije seoskog društva, ostala neobrađena), s tim što je prve dvije grupe inovirao novim podgrupama, uvodeći i onu o *utemeljenju ruralne sociologije*, a u četvrtoj je, uz porodicu i brak, pridodao skupinu o *omladini*.

1972.

5. MILINKOVIĆ, Bosiljka: Bibliografija radova o problemima starih ljudi i staračkih domaćinstva u selu. – Vol. 10 (1972.), br. 37/38, str. 174-180.

Između 60-ih i 70-ih godina 20. stoljeća povećan je broj staračkih poljoprivrednih domaćinstava – gospodarstava. Uočivši težinu problema na tim gospodarstvima bez aktivne radne snage, znanstvenici su tragali za rješenjima kako pomoći starijim seljacima pa je i dvobroj *Sociologije sela* posvećen temi – *Staračka domaćinstva i stari ljudi*. Suradnju meritornih istraživača organizirao je Svetozar Livada, jedan od rijetkih znanstvenika koji se s osobitim senzibilitetom posvetio brizi o starim ljudima i njihovoj socijalnoj zaštiti. Ovaj svojevrsan prilog bibliografiji, prva je baza podataka o starijoj populaciji u selu i jedina objavljena u *Sociologiji sela* – kasnije dopunjene verzije

⁵ *Sociologija sela* objavila je kasnije jedan Halpernov originalni rad (u br. 33/1971.), te dva prikaza njegovih istraživanja jugoslavenskog sela (u br. 27-28/1970. i br. 39/1973.).

⁶ Bibliografija je objavljena i na engleskom jeziku – *A Selection of Bibliographical Works on Yugoslav Villages and Agriculture*, u knjizi **The Yugoslav Village** / ed. Vlado Puljiz. – Zagreb : Department of Rural Sociology Institute of Agricultural Economics and Rural Sociology, 1972., pp. 247-261. – (Special Issue of »Sociologija sela«)

publicirane su drugdje⁷. Obuhvaća tek 128 bibliografskih jedinica jugoslavenskih i stranih autora (101 na našem jeziku i 26 na stranim jezicima), formalno raspoređenih po jezicima a unutar toga po abecednom redu autora.

1973.

6. ŠPORDER-ANDRIČEVIĆ, Željka ; FIRST-DILIĆ, Ruža: Bibliografija radova o braku, porodici i srodstvu u seoskim sredinama : 1945.-1973. – Vol. 11 (1973.), br. 40/42, str. 268-278.

Pripremom tematskog trobroja *Brak, porodica i srodstvo u selu*, Redakcija *Sociologije sela* željela je znanstveno progovoriti o primarnim grupama u selu, odnosima u srodničkim grupama, te pridonijeti društvenoj akciji usmjerenoj emancipaciji seoske obitelji, ali i smanjivanju razlika u tome između seoskih i gradskih sredina. Domaći i strani stručnjaci u 26 autorskih priloga prozborili su o toj – inače i u nas i u svijetu ponešto zanemarenoj temi. Dvije mlade sociologinje, Ž. Šporer-Andričević i R. First-Dilić, za tu su prigodu izradile ovu opsežnu bibliografiju i time dale svoj obol solidnoj obradi *braka, porodice i srodstva u selu*. (R. First-Dilić organizirala je suradnje u ovom broju, te objavila i dva svoja priloga.) Autorice su prikupile građu za gotovo tridesetogodišnje razdoblje (1945.-1973.), te je ona vrlo bogata (190 bibliografskih jedinica domaćih i stranih autora) i pokazuje da su porodicu, brak i srodstvo u selu i ranije proučavali brojni znanstvenici, ponajčešće etnolozi i antropolozi, a potom i sociolozi. Građa je strukturirana u tri velike grupe: *zadruga i rodbinstvo* (s posebnom obradom obiju odrednica); *domaćinstvo, porodica i brak* (s posebnom obradom *domaćinstva, porodice* – s podgrupom *porodica i omladina u selu, te brak*); *žena u selu i poljoprivredi*.⁸

1974.

7. ŠTAMBUK, Maja: Bibliografija radova o mješovitim gospodarstvima i seljacima – radnicima. – Vol. 12 (1974.), br. 46, str. 155-161.

M. Štambuk izradila je ovu bibliografiju za tematski broj *Mješovita gospodarstva i seljaci-radnici*, u kojem je objavila i prilog *Neka obilježja mješovitih domaćinstava-gospodarstava u Jugoslaviji*.⁹ Bibliografija je relativno malena – sadrži 131 bibliografsku jedinicu klasificiranu u dvije formalne grupe: *radovi naših autora* (s podgrupama –

⁷ Primjerice, uz studiju Nade Smolić-Krković, Dušana Milinkovića i Alojza Visinskog: *Longitudinalna studija socijalno-ekonomskog stanja starih ljudi u seoskim područjima SR Hrvatske: 1972.-1976.*, u izdanju Republičkog zavoda za socijalni rad SR Hrvatske, Zagreb, 1976., te u nekim vojvodanskim publikacijama.

⁸ Potonju klasifikacijsku grupu R. First-Dilić znatno je dopunila i objavila u *Sociologiji sela* (br. 63-64/1979.). Seoskom obitelji i brakom i odnosima u njima ona se bavila dugi niz godina (objavila je i novu bibliografiju – *Razvod braka: izbor iz bibliografije jugoslavenskih autora 1950.-1975.*, u zagrebačkoj *Reviji za sociologiju* [6 (1976.), 2/3: 132-136], a bili su joj i temom magistarskog rada pod naslovom *Structure of the Yugoslav Nuclear Farm Family: Work and Authority Role Differentiation* (1971.).

⁹ Ova će tema biti dugogodišnjom preokupacijom M. Štambuk, a obradila ju je i u doktorskoj disertaciji – *Modernizacijski procesi i društvene promjene u hrvatskim ruralnim sredinama* (1997.).

knjige i ostali radovi) i radovi stranih autora (s podgrupama identičnim u prvoj grupi). Kako je u hrvatskoj sociologiji sela rasprava o ovome tipu seoskih domaćinstava tek počela a u svijetu već imala svoju dinamiku, razumljivo je zašto je autorica uvrstila tek 45 radova domaćih i gotovo dvostruko više (86) stranih autora. Ova je baza podataka bila značajna za novokoncipirano istraživanje mješovitih gospodarstava i seljaka-radnika što su ga suradnici Instituta za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu proveli idućih godina u cijeloj Jugoslaviji (s nekoliko publiciranih studija po republikama i pokrajinama, 1977.-1979., te poznatom svodnom studijom *Mješovita gospodarstva i seljaci-radnici u Jugoslaviji*, što su je napisali Vlado Cvjetičanin, Josip Defilipis, Edhem Dilić, Alija Hodžić, Vlado Puljiz i Maja Štambuk (1980.).

1975.

8. DILIĆ, Edhem: Bibliografija o položaju, ponašanju i orijentaciji seoske omladine. – Vol. 13 (1975.), br. 49/50, str. 190-201.

Ovom bibliografijom – uz tematski dvobroj *Seoska omladina – položaj i orijentacija*, u kojemu su izloženi rezultati projekta *Seoska omladina u SR Hrvatskoj*, čijim je voditeljem bio – E. Dilić¹⁰ je zaokružio svoju omiljenu temu: mlade u selu (seosku omladinu) istraživao je dvadesetak godina. U ovoj iscrpnoj bibliografiji (201 bibliografska jedinica) autor je podjednaku važnost pridao domaćim i stranim autorima. Radove je klasificirao u 13 problemskih grupa: opće studije i razmatranja; brak, porodica, odnosi spolova; odnosi generacija; slobodno vrijeme; rad na gospodarstvu, odnos prema poljoprivrednom zanimanju; školovanje i obrazovanje; profesionalne i obrazovne aspiracije i očekivanja; odnos prema seoskoj sredini – tendencije ruralnih migracija – migracije; adaptacija na nepoljoprivredna zanimanja i život u gradu; ruralno-urbane razlike; socijalne, sociopsihičke i kulturne značajke; društveno-politička organiziranost i angažiranost; ostali radovi. Ta solidna baza podataka koristila je Diliću i drugim istraživačima i bibliografima.

1976.

9. MILINKOVIĆ, Bosiljka: Bibliografija radova o širenju inovacija u selu i poljoprivredi. – Vol. 14 (1976.), br. 53/54, str. 117-188.

I za izradu ove bibliografije zaslužno je Uredništvo *Sociologije sela* koje je svako temeljitije istraženo područje nastojalo potkrijepiti i dokumentacijsko-informacijskim pokazateljima. Uočivši tijekom 1960-ih i 1970-ih godina tragove tehničko-tehnološke revolucije u poljoprivredi, suradnici Centra za sociologiju sela, grada i prostora IDIS-a godine 1973. izradili su idejni projekt istraživanja uvođenja i primjene inovacija u selu i poljoprivredi (voditelj je bio Svetozar Livada), a 1975. proveli istraživanje *Procesi di-*

¹⁰ Iznenađnom smrću Edhema Dilića (1938.-1982.), jednog od utemeljitelja zagrebačke ruralnosociološke škole, vrsnog metodologa i empiričara, »utihnula« su istraživanja seoske omladine u Hrvatskoj ali i neka druga. Svome dugogodišnjem istraživaču Institut za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu odužio se publikacijom *Sociologijski aspekti ruralnog razvoja* (1989.) s Dilićevim radovima strukturiranim u tri velika područja kojima se bavio – seoska omladina, inovacije u selu i poljoprivredi, te mješovita gospodarstva i seljaci-radnici. Knjizi je priložena bibliografija Dilićevih radova: 51 značajan prinos hrvatskoj ruralnoj sociologiji.

fuzije proizvodnih inovacija u individualnoj poljoprivredi. Rezultati su objavljeni u nekoliko studija o inovacijama u poljoprivredi Hrvatske i Vojvodine, a dio je radova tiskan i u ovom tematskom dvobroju *Sociologije sela* pod naslovom *Inovacije u selu*. Cilj bibliografije bio je prezentirati barem dio do tada napisanoga o širenju i primjeni inovacija u selu i agraru. Riječ je o 284 bibliografske jedinice domaćih autora, razvrstane u četiri različito pokrivene cjeline – teorijski i socijalni aspekti inovacija; inovacije u seoskom domaćinstvu; inovacije u poljoprivredi (mehanizacija, inovacije u ratarstvu, voćarstvu i vinogradarstvu, kemizaciji u poljoprivredi, te u stočarstvu); statistička građa, priručnici i ostalo. Evidentno je da je literatura o širenju i primjeni inovacija u selu, tj. u seoskim domaćinstvima, znatno oskudnija nego ona o istim procesima u poljoprivredi – posebice o kemizaciji poljoprivrede, mehanizaciji, ili o pojedinim proizvodnim procesima u stočarstvu, ratarstvu i sl.

1978.

10. FIRST-DILIĆ, Ruža: Izbor iz jugoslavenskih radova o komasaciji zemljišta : 1960-1978. – Vol. 16 (1978.), br. 61/62, str. 113-120.

Intenzivna traktorizacija poljoprivrede i efikasnije korištenje mehanizacije, preuređenje i zaštita zemljišnih površina i druge namjene, nametali su objedinjavanje i okrupnjavanje zemljišnih površina, tj. komasaciju zemljišta. U ovoj bibliografiji R. First-Dilić skupila je 139 autorskih priloga o socijalnim, ekonomskim, pravnim, političkim i organizacijsko-tehničkim aspektima komasacije zemljišta, dio radova o komasaciji dođimim područjima – arondaciji, melioraciji i hidromelioraciji, te leksička tumačenja tih pojmova, publicirane u Jugoslaviji od 1960. do 1978. godine. Radovi su prezentirani zbirno, samo po abecednom redu autora. Ovako koncipirana bibliografija prilog je mogućoj daljnjoj obradi građe iz spomenutih odrednica.

1979.

11. FIRST-DILIĆ, Ruža: Žena u selu i poljoprivredi : izbor iz jugoslavenskih radova 1950-1979. – Vol. 17 (1979.), br. 63/64, str. 149-176.

Burni društveno-ekonomski procesi u selu i poljoprivredi poslije Drugoga svjetskog rata doveli su do poremećaja u tradicionalnim ulogama između tzv. muških i ženskih poslova, te je žena-poljoprivrednica sve više preuzimala i »muške« poslove. Tome fenomenu ali i cijelom spletu složenih životnih situacija žene-poljoprivrednice te žene u selu općenito posvećen je tematski dvobroj *Seoska žena danas*, a R. First-Dilić prikupila je 371 bibliografsku jedinicu raspoređenu u devet osnovnih klasifikacijskih grupa (neke su razrađene): demografska struktura i kretanje; obrazovanje i školovanje; ekonomska aktivnost; brak i obitelj; elementi strukture ličnosti; politika društva prema obitelji i društvena briga o djeci; društvena i politička aktivnost; slobodno vrijeme; referativna djela i bibliografije. Višedisciplinarnom obradom autorica je bazu učinila interesantnom širem krugu znanstvenika, političara i drugih potencijalnih korisnika.¹¹

¹¹ Ovoj je bibliografiji prethodila jedna kronološki ranija, za razdoblje 1955.-1975., objavljena u beogradskoj *Ekonomici poljoprivrede* [23 (1976.) 3: 112-121].

12. MILINKOVIĆ, Bosiljka: Bibliografija radova Edvarda Kardelja o selu i poljoprivredi: kronološki. – Vol. 17 (1979.), br. 65/66, str. 44-46.

Ova segmentarna bibliografija – 23 bibliografske jedinice (bez ponovljenih izdanja) kronološki poredane od 1947. do 1978., i samo o selu i poljoprivredi – izrađena je uz tematski blok *Edvard Kardelj o socijalističkom razvoju sela*.¹²

1985.

13. FIRST-DILIĆ, Ruža: Izbor iz bibliografije radova o Romima. – Vol. 23 (1985.), br. 87/90, str. 99-106.

Bibliografija je nastala i u *Sociologiji sela* objavljena s dijelom radova proizišlih iz projekta *Društveni položaj Roma u SR Hrvatskoj*.¹³ Vrlo je širokoga vremenskog obuhvata – pribrani su radovi od početka 20. stoljeća pa sve do 1985., a sadrži 161 bibliografsku jedinicu raspoređenu po abecednom redu autora. Posebna joj je važnost u tome što je jedna od rijetkih bibliografija o Romima uopće, te što značajan dio radova upućuje na povijesno-etnička i socijalno-antropologijska istraživanja o Romima, njihovim običajima, jeziku, kulturi i sl. Kasnije, a osobito u suverenoj Republici Hrvatskoj, studija i ova bibliografija potakle su čelnike nekih romskih stranaka da se pozabave vlastitim manjinskim statusom.

1992.

14. MILINKOVIĆ, Bosiljka: Kriza, rat, obnova : prilog bibliografiji. – Vol. 30 (1992.), br. 1/2 (115/116), str. 155-182.

Bibliografija je pripravljena uz temu broja – *Rat i obnova*, u kojem je objavljena većina radova sa savjetovanja *Obnova i razvitak hrvatske poljoprivrede i sela*, što su ga u travnju 1992. organizirali Ministarstvo obnove, Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede te Ministarstvo zaštite okoliša, prostornog uređenja i graditeljstva Republike Hrvatske. Za odrednice *kriza, rat i obnova* prikupljena je literatura koja propituje društveno-ekonomske uzroke jugoslavenske krize od 1985. do 1992. godine i krizu zemalja realnog socijalizma uopće, sredena građa o strahotama u Domovinskom ratu u Hrvatskoj 1991.-1992. prouzročenoj nesposobnošću ondašnjega političkog i vojnog rukovodstva Jugoslavije da mirnim putem riješi jugoslavensku krizu, priloženi radovi koji zagovaraju mir i sigurnost, te obnovu uništenoga i devastiranoga, a na kraju i informacijsko-bibliografski blok. Uz uvodnu riječ Uredništva o vandalskom, osvajačkom srpskom ratnom pohodu na Hrvatsku i uz konstataciju da je ruralno područje u svakom pogledu najosjetljiviji segment obnove, bibliografija je kvantumom radova (495 bibliografskih jedinica) ukazala na aktualne i goruće probleme u kriznom i ratnom vremenu, ali uputila i na radove koji sugeriraju kako obnoviti

¹² Kako se ovaj istaknuti Slovenac, poznati jugoslavenski političar i strateg sistema društvenog samoupravljanja u SFRJ, bavio i drugim aspektima društvene stvarnosti, nastojeći omogućiti traganje za ostalim njegovim radovima autorica je uputila na opširnu *Bibliografiju radova Edvarda Kardelja: 1928-1978.*, što ju je u beogradskom *Jugoslavenskom pregledu* [23 (1979.) 6: 243-254] objavio Milorad Popović.

¹³ Projekt je za potrebe Odbora za međunacionalne odnose Izvršnog vijeća Sabora SR Hrvatske i istoimenog Odbora Republičke konferencije SSRN Hrvatske realizirao Institut za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu u suradnji s Republičkim zavodom za socijalni rad SR Hrvatske. R. First-Dilić bila je voditeljica projekta i urednica studije *Društveni položaj Roma u SR Hrvatskoj* (1985.).

uništeno i devastirano u selu i agraru, te kako pomoći seljacima-povratnicima da prevladaju ogromne novonastale probleme.

15. (TRIDESET) 30 godina *Sociologije sela*: bibliografija / Uredništvo. – Vol. 30 (1992.), br. 3/4 (117/118), str. 213-284.

Uz tridesetu obljetnicu *Sociologije sela* (1963.-1992.) Uredništvo časopisa osiguralo je izradu popisa svega publiciranog u 118 brojeva: znanstvenih i stručnih članaka, istraživanja, ogleđa, rasprava, prijevoda, priloga iz povijesti sela i agrara, bibliografija, informacije o znanstvenim zbivanjima u svijetu i u Hrvatskoj te koje su sve knjige i časopisi prikazani i tko ih je prikazivao. A da bi se i strancima omogućio uvid u sadržaj radova, naznačeno je koji imaju sažetke na engleskom i ruskom jeziku (od broja 1 do 114), ili na engleskom i francuskom (za brojeve od 115 do 118). Na kraju je autorsko kazalo – vodič kroz građu.

1994.

16. MILINKOVIĆ, Bosiljka: Selo i agrar u Hrvatskoj : bibliografija 1984.-1994. – Vol. 32 (1994.), br. 3/4 (124/125), str. 203-277.

Nakon prvih složenih bibliografija (Martić, 1963. i 1970.; Milutinović i Radmirović, 1964.), ovo je gotovo sveobuhvatna bibliografija o selu i agraru u Hrvatskoj. Kako bi se poslije zastoja u prikupljanju literature i nedostatka relevantnih obavijesti o zbivanjima u selu i poljoprivredi saznalo što se desilo u selu i agraru, posebice ratnih godina 1991.-1992., bibliografija je pomno priređena, temeljem konzultacija meritornih stručnjaka i uvida u službene informacijske izvore. Obrada građe iz više disciplina i informacije o ranijim bibliografskim istraživanjima, učinili su je vrlo bogatom, preglednom i funkcionalnom. U četrnaest klasifikacijskih grupa (s 31 podgrupom) raspoređeno je 900 bibliografskih podataka po pristupima: teorijsko-metodološki, demografski, ruralnosociološki (najrazrađeniji), sociopsihološki, društveno-ekonomski, pravni, etnološki-antropološki, socioekološki, ekonomskoagrarni (također razrađen), povijesni te sociogeografski pristup; potom slijede radovi o seoskim naseljima i seoskoj arhitekturi, a na kraju osvrta i bibliografsko-informacijski blok¹⁴. Klasifikacijska shema služi i kao vodič kroz građu, a autorsko je kazalo preglednik tko je sve pisao o suvremenom hrvatskom selu i poljoprivredi te tko su bili urednici zbornika radova.

Dvije su bitne činjenice na koje valja upozoriti. Prvo, obuhvat je toliko širok da su prikupljeni radovi o društvenim promjenama i socijalnoj strukturi u selu (seoskoj zajednici, porodici i braku, mladima, ženama, starim ljudima te seljacima-radnicima), ali i procesima u poljoprivredi (o tipovima obiteljskih gospodarstava-domaćinstava, njihovim problemima izazvanima tranzicijom društva, te modernizaciji poljoprivrede, pedološkim pitanjima i sl.), što su do 1978. prikupljale parcijalne bibliografije. Time je zaokružen uvid u literaturu o promjenama u ruralno-agrarnom kompleksu. Drugo, razrađen je i primijenjen novi klasifikacijski plan, koji će biti podlogom novijim bibliografijama objavljenima u *Sociologiji sela*. Martićeva klasifikacija zamijenjena je novom shemom logičko-funkcionalnog sistematiziranja građe zasnovanom na Univerzalnoj decimalnoj klasifikaciji.¹⁵ No kako je i UDK u specijalnim

¹⁴ Obuhvaćeno je čak 36 bibliografsko-informacijskih izvora, odnosno preglednika!

¹⁵ UDK je općeprihvaćeni svjetski standard za bibliotečnu i bibliografsku obradu fondova.

bibliografijama preuska (temeljito razrađuje znanosti, dakle velike grupe, ali u nekim specifičnim aspektima ne nudi rješenja), pribjela sam kompromisu: UDK je orijentacijska podloga a sve je drugo podložno empirijskom iskustvu. Stoga je UDK primijenjen u mjeri koju je on mogao dati, a sama je građa diktirala finiju razradu. Ova klasifikacija omogućuje daleko elastičnije sistematiziranje ruralnosociološke, agrarnoekonomijske i srodne literature.

1997.

17. MILINKOVIĆ, Bosiljka: Selo u tranziciji : domaća i strana literatura 1994.-1997. – Vol. 35 (1997.), br. 1/4 (135/138), str. 91-125.

Iako usmjerena temom *Selo u tranziciji: mogućnosti razvoja seoskih područja* programa trajne znanstvenoistraživačke djelatnosti *Društveni razvoj i promjene u Hrvatskoj* Instituta za društvena istraživanja u Zagrebu, za koji je pripremljena, konačna verzija ove bibliografije rezultat je prikupljanja građe po uzoru na prethodnu bibliografiju (1984.-1994.), kojoj je i slijednica. I ona je sveobuhvatna, višedisciplinarna, i s bogatom gradom (367 bibliografskih podataka) svrstanom u istih 14 klasifikacijskih grupa. No uvedena je nova grupa o znamenitijim istraživačima sela, pa ova bibliografija ima 15 grupa. Publicirana je kao priručna bibliografija za grupu istraživača projekta *Selo u tranziciji* a i drugih, u cilju da se i dalje nadopunjava, prateći dinamiku projekta.

1999.

18. PETAK, Antun: Bibliografija radova Rudolfa Bičanića iz ekonomike poljoprivrede i sociologije sela = Bibliography of Rudolf Bičanić's Writings in Agricultural Economics and Rural Sociology. – Vol. 37 (1999.), br. 1 (143), str. 65-94.

Ovo je zapravo izvoran bio-bibliografski rad o Rudolfu Bičaniću, velikom i svestranom hrvatskom znanstveniku i političaru, vrsnom poznavatelju prilika u hrvatskim selima i izuzetno osjetljivom čovjeku na siromaštvo svoga naroda (o čemu svjedoči i njegova knjiga *Kako živi narod: život u pasivnim krajevima* pretisnuta 1996.). Naime, taj koncentriran i nadahnut prilog na hrvatskom i engleskom jeziku, opremljen izvornim podacima, obavještava o životu, radu i djelu kojim nas je Bičanić kao ekonomist i sociolog sela zadužio, te što su o njemu rekli i napisali drugi. Životu i radu R. Bičanića posvećen je uvod, a bibliografija je strukturirana u tri velike skupine: *Bibliografija radova Rudolfa Bičanića iz ekonomike poljoprivrede i sociologije sela* (134 bibliografske jedinice); *Bibliografije o Rudolfu Bičaniću* (4 bibliografije), te *Radovi o Rudolfu Bičaniću kao znamenitom znanstveniku i čovjeku* (25 bibliografskih jedinica). Dvije zadnje grupe nisu razrađivane, a prva je klasificirana u sedam podgrupa: studije i radovi opće namjene; teorijsko-metodološki radovi; ruralna i agrarna povijest kao dio gospodarske i socijalne povijesti; ekonomika poljoprivrede (agrarna ekonomika) (četiri podgrupe); sociologija sela (pet podgrupa); radovi iz drugih socioloških disciplina; te znanost, gospodarstvo i politika. Ova detaljna razrada tema kojima se bavio prof. Bičanić najbolje svjedoči o njegovoj svestranosti, a kako se radi samo o radovima iz ekonomike poljoprivrede i sociologije sela, broj od 163 bibliografske jedinice govori o velikom znanstvenom pregalaštvu. Priređivač ovoga zapaženog pregleda, A Petak, učinio je maksimalno: sve je klasifikacijske odrednice i radove dao u izvornom obliku i prijevodu na engleski jezik (a ako je rad objavljen na engleskom ili drugom stranom jeziku – u prijevodu na hrvatski jezik), a popratio ih je i dodatnim objašnjenjima.

2000.

19. MILINKOVIĆ, Bosiljka: Selektivna bibliografija radova o selu i agraru : domaća i strana literatura, 1990.-1999. godine = Selective Bibliography of Works on Village and Agriculture : Croatian and Foreign Literature. – Vol. 38 (2000.), br. 1/2 (147/148), str. 245-336.

Proizišla iz nastavka rada na projektu *Selo u tranziciji: mogućnosti razvoja seoskih područja*, bibliografija je dijelom kumulativna: sadrži brojne radove iz prikazane bibliografije *Selo u tranziciji: domaća i strana literatura 1994.-1997.*, te velik broj novoprikupljenih radova. Osim znanstvenih propitivanja zbivanja u selu i poljoprivredi, B. Milinković prati mjere koje su u cilju revitalizacije sela i agrara nakon ratnih pustošenja i devastacije poduzimali Hrvatski sabor i Vlada Republike Hrvatske s resornim ministarstvima. Iz službenih državnih glasila (npr. *Izvuešća Hrvatskoga sabora*), glasila tada vladajuće stranke u Hrvatskoj – *Glasnik HDZ* odnosno *Državnost*, te znanstvenih i stručnih izvora, prikupljena je dosad najopširnija građa o selu i agraru. Iako za samo deset godina i selektivna, bibliografija¹⁶ obasiže 949 bibliografskih jedinica domaćih i stranih autora, svrstanih u 18 klasifikacijskih grupa (s 29 razrađenih podgrupa) po slijedu pristupa: teorijsko-metodologijski, demografski (dvije podgrupe), ruralnosociologijski (osam podgrupa), sociopsihologijski, politologijski, socioekonomski (dvije podgrupe), socioekologijski i ekologijski, pravni, socijalnozaštitni, etnologijsko-antropologijski te ekonomskoagrarni pristup (šest podgrupa); slijede radovi o uređenju prostora – seoskim naseljima – seoskoj arhitekturi (jedna podgrupa), o sociogeografskom pristupu te o povijesti sela i agrara, a zatim o značajnijim istraživačima sela i agrara, te o institucijama i udrugama u selu; na kraju su osvrti i polemike te bibliografsko-informacijski blok. Bibliografija ima predgovor na hrvatskom i engleskom jeziku, a od pomagala ima autorsko kazalo.

20. PETAK, Antun: Vlado Puljiz i časopis »Sociologija sela«. – Vol. 38 (2000.), br. 3/4 (149/150), str. 491-493.

Prikazu uloge Vlade Puljiza u ruralnosociologijskim i sličnim istraživanjima, a naročito u dugogodišnjem uređivanju *Sociologije sela*, priložen je izbor njegovih najvažnijih radova. Kako je Puljiz bio u grupi utemeljitelja ruralnosociološke škole u Zagrebu, on je od početka šezdesetih godina 20. stoljeća objavio brojne teorijske i empirijske radove iz socioloških i društveno-ekonomskih istraživanja sela i poljoprivrede u Hrvatskoj i bivšoj Jugoslaviji. Od svih tih radova A. Petak je s pravom mjerom izabrao 35 najvrednijih, pisanih ili samostalno ili u koautorstvu, prezentirajući bibliografske jedinice kronološkim redom od 1967. do 2000. godine. Razvidno je da se Puljiz najviše bavio deagrarizacijom i egzodusom poljoprivrednika (posebno je zapažena i citirana njegova knjiga *Eksodus poljoprivrednika*, objavljena 1977.), ali i mješovitim gospodarstvima, društveno-ekonomskim položajem seljaka, nekim demografskim pokazateljima, a pratio je i razvoj ruralne sociologije u suvremenosti.

¹⁶ Završna verzija ove bibliografije, naslovljena *Selo i agrar na razdjelnici stoljeća: selektivna bibliografija 1990.-2002.*, objavljena je u knjizi **Selo: izbor ili usud** urednice Dušice Seferagić, kojom je okončan rad na projektu *Selo u tranziciji*.

2001.

21. PETAK, Antun: Selektivna hrvatska bibliografija o otočanima i otočnim zajednicama : sociologija i srodne discipline = The Croatian Selective Bibliography of Works on Islanders and Island's Communities : Sociology and Related Sciences. – Vol. 39 (2001.), br. 1/4 (151/154), str. 343-393.

Bibliografija je dio obrade teme *Kako živi narod na hrvatskim otocima?* u kojoj je 19 autora pružilo valoriziranu sumu znanja o otočanima, otočnim zajednicama, gospodarskim i turističkim prilikama u tom lokalitetu u Jadranu. Antun Petak, aktualni urednik *Sociologije sela* i autor projekta ovoga četverbroja, prikupio je i sistematizirao čak 528 bibliografskih jedinica u 13 višedisciplinarnih tema o hrvatskim otočanima i njihovim zajednicama, a u 14. upućuje na druge bibliografsko-informacijske izvore. Autor je prikupio opće, demografske, sociologijske i sociopsihologijske, antropologijsko-etnografske, sociokulturne, ekonomskoografe, turističke i sociogeografske radove, radove o naseljima, urbanizaciji i uređenju prostora, kao i one o kulturnoj povijesti te pravnoj i zakonskoj problematici. Bibliografija bi očito bila opsežnija da autor nije primijenio selektivan kriterij: nije obrađivao otočne zbornike (praktično svaki veći otok ima svoj istoimeni zbornik ili godišnjak). Vremenski je obradio period od sredine 20. stoljeća pa do naših dana, razrađenim klasifikacijskim planom (na hrvatskom i engleskom jeziku) i autorskim kazalom vodi nas kroz ovu bogatu građu, a uvod u bibliografiju priredio je na hrvatskom i engleskom jeziku. Vrsnim izvornim tekstovima hrvatskih znanstvenika i ovom preglednom bibliografijom sociolozi su hrvatskim otočanima, nakon dugogodišnjeg zaborava, pružili veliku satisfakciju: gotovo poetičnu knjigu (usp. napise prof. M. A. Friganovića i akademika J. Županova), ali i jedinstvenu, vrlo serioznu sociologijsku analizu svakodnevne društvene i gospodarske stvarnosti od davnina pa sve do danas.

2002.

22. PETAK, Antun: Bibliografija tekstova objavljenih u *Sociologiji sela*: 1963.-2002. – Vol. 40 (2002.), br. 3/4 (157/158), str. 565-676.

Iscrpan pregled svih tekstova objavljenih tijekom četrdesetogodišnjeg izlaženja *Sociologije sela* (1963.-2002.) u 158 izašlih brojeva, tiskan je u ovom jubilarnom dvobroju kojim časopis obilježava 40. obljetnicu kontinuiranog izlaženja. Antun Petak, sadašnji glavni i odgovorni urednik časopisa, u svrhu međunarodne komunikativnosti i uvida u sadržaj, naslove svih tekstova iznio je u prijevodu na engleski jezik, a naznačio je i radove koji imaju sažetke na engleskom i ruskom jeziku (za brojeve od 1 do 114, te 157/158), ili na engleskom i francuskom (za brojeve od 115 do 157/158), kao i dva teksta od kojih jedan ima sažetak na njemačkom a drugi na slovenskom jeziku. Bibliografija ima kratak uvod – obrazloženu funkciju i vrijednost ovoga preglednika, a potom slijedi popis 1551 publiciran tekst: znanstvene i stručne članke, istraživanja, oglede, rasprave, prijevode, priloge iz povijesti sela i agrara, bibliografije, informacije o znanstvenim zbivanjima, te koje su sve knjige i časopisi prikazani i tko ih je prikazivao. Na kraju je priloženo autorsko kazalo koje služi kao vodič kroz građu.

2.1. Prilozi bibliografijama znamenitijih istraživača sela i poljoprivrede

Na kraju se osvrćem na priloge u povodu smrti (*in memoriam*) znamenitijih istraživača sela i poljoprivrede, s opširnijim bio-bibliografskim podacima, te organizatora takvih istraživanja, ali o kojima su podaci manje iscrpni.

U drugoj skupini, kronološki je prvi *In memoriam* Branku Karanoviću (1927.-1964.), prvom direktoru Agrarnog instituta i inicijatoru pokretanja časopisa *Sociologija sela* (objavljen u br. 7-8/1965.: 3-4). *In memoriam* profesoru Rudolfu Bičaniću (1905.-1968.) napisan je u trenutku kada je on preminuo a tekuci broj časopisa bio u tisku, pa je stoga osvrt (br. 19-20/1968.: 3) bio nepotpun i nedorečen. (No zato je sadašnji urednik časopisa, Antun Petak, u navedenoj *Bibliografiji radova Rudolfa Bičanića ...*, sve propuste nadoknadio.) *In memoriam* dr. Franji Kame-nečkom (1932.-1978.) raden je u povodu iznenadne smrti ovoga agrarnog ekonomiste, autora devedesetak objavljenih radova (tiskan u br. 61-62/1978.: 160). Ova sjećanja u povodu smrti suradnika priredilo je uredništvo časopisa *Sociologije sela*.

Šire bio-bibliografske osvrtne uz sjećanje na poznate autoritete iz ruralne i agrarne sociologije te ekonomike agrara obradit ćemo iscrpnije, također kronološki, jer svaka referenca zabilježena uz nečiji životopis (tzv. skrivene bibliografije) čini vrijednu podlogu izradi budućih cjelovitih bibliografija tih znanstvenika.

23. ERLICH, Vera St.: *In memoriam* profesoru Milenku S. Filipoviću. – Vol. 7 (1969.), br. 25, str. 94-98.

Prof. dr. Milenko S. Filipović (1902.-1969.), renomirani svjetski etnolog, socijalni antropolog i historičar narodne prošlosti, jedini je znanstvenik, kojem je *Sociologija sela* objavila *in memoriam* a da on u njoj nije objavio svoj rad. V. St. Erlich željela je baš u glasilu iz sociologije sela prikazati život i djelo čovjeka koji je mamo i zanesenjački proučavao prilike u selu, prije svega porodične zadruge i selo kao zajednicu, te pisao o plemenima i bratstvima, Ciganima (Romima), samoubojstvu, eutanaziji i drugim etnološko-antropološkim temama. Od njegovih 370 radova, među kojima je poznata *Visočka Nabija* i radovi u *Lepenici*, ali i brojne odrednice u leksikonima i enciklopedijama, V. Erlich je izabrala i problemski klasificirala 67 radova.

24. PULJIZ, Vlado: *In memoriam* prof. dr. Bogdan Stojsavljević (1899.-1977.). – Vol. 15 (1977.), br. 58, str. 112-114.

Puljiz naglašava da život i djelo ovoga plodnoga povjesničara sela (kemičara, matematičara i fizičara po osnovnoj struci), krase velika ljubav prema selu i svemu što se u selu zbivalo, a izdvaja Stojsavljevićevu metodu neposrednog prikupljanja grade u selima i radove posvećene ruralnoj prošlosti. Među osam priloženih izabranih Stojsavljevićevih radova uvrstio je i dva poznata djela – *Seljaštvo Jugoslavije: 1918-1941.* (1952.) i *Povijest sela: Hrvatska – Slavonija – Dalmacija: 1848-1918.* (1973.).

25. FIRST-DILIĆ, Ruža: *In memoriam* Vera St. Erlich (1897.-1980.). – Vol. 29 (1981.), br. 71/72, str. 87-88.

Vera Stein Erlich, svjetski priznata socijalna antropologinja i etnologinja velik je dio svoga istraživačkog opusa posvetila porodici i ženi, njihovim ulogama u tradicionalnom ali i suvremenom društvu. R. First-Dilić, koja je i sama istraživala seosku obitelj i

ženu u selu, sa puno senzibiliteta piše o njoj, u nas posebno poznatoj po istraživanjima unutarobiteljskih odnosa, braka, srodstva te položaja žene u seoskoj zajednici (pregledno istraživanje u 300 jugoslavenskih sela između svjetskih ratova). Osim knjige *Porodica u transformaciji* u kojoj su objavljeni rezultati te velike ankete, R. First-Dilić ističe vrijednost knjige *U društvu s čovjekom*, sveučilišnog udžbenika u kojem V. St. Erlich razvija svijest o nužnosti promjene položaja žene u društvu. Uz ove dvije knjige, na kraju je priložen izbor iz objavljenih radova Vere St. Erlich s 21 radom, od kojih su tri bila tiskana u *Sociologiji sela* (u br. 5-6/1964., 31-32/1971. i 37-38/1972.).

26. *In memoriam* Vojislav Đurić / Redakcija. – Vol. 14 (1976.), br. 53/54, str. 5-11.

Ovaj nepotpisani *in memoriam* (po svemu sudeći iz pera R. First-Dilić, tada glavne i odgovorne urednice *Sociologije sela*), topao je osvrt na život i znanstveni rad tridesetšestogodišnjega novosadskog istraživača ruralne problematike. Bliskost Redakcije i Đurića proistekla je prije svega iz njegove gotovo desetogodišnje uske suradnje sa zagrebačkim ruralnim sociolozima: bio je član Uredništva *Sociologije sela* (u njoj je objavio 13 što izvornih znanstvenih radova, što osvrta i prikaza te prijevoda); zajedno s Edhemom Dilićem i Milanom Bencom istraživao je difuziju inovacija u selima Slavonije i Vojvodine, a i svoju je doktorsku disertaciju – *Sociološki aspekti difuzije inovacija u seoskim sredinama* (1973.) branio na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Promovirao je i radove svojih kolega iz Zagreba prikazujući ih u stranim časopisima. Uredništvo je priredilo i pregled Đurićeve bogate produkcije – 91 bibliografska jedinica svrstana je u grupe: knjige, članci, osvrta i informacije, prikazi i recenzije, te prijevodi.

27. SPARAVALO, Joko: *In memoriam* prof. dr. Slavoljub Dubić (1898.-1983.). – Vol. 21 (1983.), br. 82, str. 264-266.

U vrlo toplom napisu o Slavoljubu Dubiću, autoru prvoga udžbenika *Sociologije sela* u nas (Split, 1941.) i priloženih 25 referenci o seljačkim gospodarstvima, društvenim problemima sela, ekonomici i organizaciji poljoprivredne proizvodnje te povijesti poljoprivrede, obrađen je život ovoga dinamičnog jugoslavenskog stručnjaka, koji je nakon rada u Srednjoj poljoprivrednoj školi u Križevcima i u Banskoj upravi u Splitu, uloge direktora Poljoprivrednog dobra »Vrana« kod Biograda te obnašanja visokih znanstveno-stručnih funkcija u Hrvatskoj, dekretom premješten u Ministarstvo poljoprivrede NR Bosne i Hercegovine, a potom radio na Poljoprivrednom i Mašinskom fakultetu u Sarajevu, i tamo ostao do svoje smrti. Sparavalo ističe posebnu vrijednost Dubićevih radova o seljačkim poljoprivrednim gospodarstvima i izdvaja *Sociologiju sela* kao kapitalno djelo. U istoimenom časopisu objavio je tri priloga – o povijesti seljačkog gospodarstva (29-30/1970.), o seljačkim kućnim ekonomskim zajednicama (43/1974.), poljoprivredi Jugoslavije između dva rata (61-62/1978.), te pet prikaza.

28. BRKIĆ, Srećko: *In memoriam* Artur Starc (1914.-1993.). – Vol. 31 (1993.), br. 3/4 (121/122), str. 199-200.

Pišući o prof. dr. Arturu Starcu, vrsnom hrvatskom pedologu, poljoprivrednom stručnjaku na ondašnjoj saveznoj, jugoslavenskoj razini, i sveučilišnom profesoru koji se usavršavao u Americi, Engleskoj i Njemačkoj, S. Brkić je ukazao na Starcev prinos u planiranju i razvoju poljoprivrede kao i na njegova istraživanja seljačkih i društvenih gospodarstava, zadrugarstva i kooperacije, raslojavanja sela te praćenja socioekonomskih i demografskih promjena u selu. Na širinu Starceva znanstvenog opusa upućuje i 12 izabranih bibliografskih jedinica. U *Sociologiji sela* Starc je objavio dva priloga: jedan o kooperaciji društvene privrede s individualnim poljoprivrednim pro-

izvođačima (br. 29-30/1970.), a drugi o kretanju poljoprivrednog i seoskog stanovništva u razvijenim zemljama svijeta (br. 39/1973.).

29. BRKIĆ, Srećko: *In memoriam* Mirko Martić (1926.-1997.). – Vol. 35 (1997.), br. 1/4 (135/138), str. 127-131.

S. Brkić pozorno je obradio znanstvenu i nastavničku karijeru prof. dr. Mirka Martića, marljivog, angažiranog, skromnog i tihog znanstvenika, vrijednoga ruralnog sociologa i pisca prve, ovdje spomenute bibliografije o selu i poljoprivredi. Osim agramosocijalnih tema i vrijednosti udžbenika *Metoda ankete u sociološkim i srodnim istraživanjima sela i poljoprivrede* (1990.), Brkić izdvaja i Martićev doprinos istraživanju sociološkog portreta studenata Zagrebačkog sveučilišta. Na kraju je tiskan izbor od 38 Martićevih znanstvenih i stručnih radova, među kojima je velik broj onih objavljenih u časopisu *Sociologija sela*. Martić je bio i dugogodišnji član Uredništva ovoga časopisa.

3. Zaključne napomene

Uz izvorne znanstvene i stručne radove, u *Sociologiji sela* objavljene su i brojne bibliografije. U njima su prikupljeni radovi o društveno-ekonomskim promjenama i procesima u selu i poljoprivredi u vrijeme kada se u agrarnoj politici i Hrvatske i bivše Jugoslavije ovim područjima življenja i prakse posvećivala izuzetno velika pozornost, a to vrijedi i za aktualnu agrarnu politiku Republike Hrvatske od 1990., od kada se intenzivno radi na novoj strategiji razvitka hrvatske poljoprivrede, u kojoj obiteljsko poljoprivredno gospodarstvo ima središnje mjesto i posvećuje mu se velika pozornost.

Cjelovit prikaz bibliografija o selu i agraru te bibliografija znanstvenika, svjedoči izrazitu angažiranost znanstvenika u obradi građe iz njihova istraživačkog područja. Na to posebno upućuje primjer Ruže First-Dilić koja je priredila čak pet bibliografija i napisala dva bio-bibliografska pregleda. Potom slijedi primjer sociologa Antuna Petaka, autora brojnih priloga o strategiji znanstvenoga i tehnološkog razvoja i tehničkoj kulturi, o obrazovanju poljoprivrednika, kulturi, mladima, ali i drugim temama, koji je objavio dvije širokokoncipirane i dvije bio-bibliografije. Dvije je bibliografije priredio Mirko Martić, a po jednu Edhem Dilić, Maja Štambuk, Milan Milutinović i Vojin Radomirović te Joel M. Halpern. Poznati agrarni sociolog i pisac priručnika iz agrarne sociologije (*Dvadeset godina agrarne sociologije*, 1989.), Srećko Brkić priredio je dva bio-bibliografska osvrt. Naposljetku, profesionalna bibliotekarica Bosiljka Milinković, tridesetak je godina u brojnim projektima izrađivala popratne bibliografije, te priredila velik broj tematskih bibliografija, od čega ih je sedam objavljeno u *Sociologiji sela*. Govoreći statističkim jezikom, svi navedeni bibliografi u četrdesetogodišnjem kontinuitetu *Sociologije sela* objavili su čak 21 bibliografiju, i to manje kao prilog budućim bibliografijama a više kao vrlo bogate i razrađene bibliografije o raznim aspektima ruralno-agrarne problematike u Hrvatskoj. Zato se one i ne mogu tretirati kao »prilog građi za ruralnu sociologiju«, već je to zaista *kompletna i kompleksna* građa iz ruralne sociologije, ruralne ekonomije, ekonomike agrara i srodnih disciplina. Zbirno, znanstvenici-bibliografi prikupili su i sistematizirali oko 6.000 bi-

bibliografskih jedinica, najviše od 1945. do naših dana, ali i onih s početka 20. stoljeća. Pridruže li se ovim jedinicama i one uz životopis istaknutih ruralista i agrarnih ekonomista, ovaj je broj još i veći. To je svakako golem doprinos znanostima koje se bave selom i poljoprivredom, strategijom njihova razvoja te planiranjem i uređenjem ruralnog prostora.

No osim svega vrijednoga što je rečeno o bibliografijama i njihovim autorima, očit je i jedan povelik propust: u nas još nije objavljena cjelovita, sveobuhvatna bibliografija o selu i poljoprivredi u obliku knjige (spomenuta bibliografija B. Milinković iz 1976. već je zastarjela a i odavno nedostupna). U Institutu za društvena istraživanja u Zagrebu objavljeno je nekoliko specijalnih bibliografija (npr. o religiji, znanosti, socijalnoj strukturi, nacionalnom pitanju, socijalnoj politici i slično), ali o selu i poljoprivredi nijedna.

Stoga bi bilo vrijedno svu bibliografsku građu o selu i agraru obrađenu u Institutu objediniti, dopuniti je građom za neobrađene godine 1979.-1983., te selektirati, ujednačiti ispise, reklasificirati je i publicirati u nekoliko knjiga. U takvom obliku, a posebno s obzirom na novu računarsku tehniku na koju bi je valjalo prenijeti (internet), ta bi objedinjena, bogata građa bila dostupna prije svega domaćoj javnosti, a pod pretpostavkom da bude popraćena nužnim dvojezičnim pomagalima (uvodnim pristupom, prijevodom naslova radova i klasifikacijskih grupa na engleski jezik), bila bi dostupna i svjetskoj javnosti. Bio bi to sadašnjim i budućim istraživačima sela i poljoprivrede u nas dragocjen poklon!

Bosiljka Milinković

Institute for Social Research in Zagreb, Zagreb, Croatia

Bibliographic Researches in *Sociologija sela* (Rural Sociology) quarterly: 1963–2002

Summary

In this paper the author analyses the role that *Sociologija sela* (Rural Sociology) quarterly has played in bibliographic researches into village and agriculture which have long tradition in Croatia. Namely, bibliographic researches began in parallel with scientific researches into village and agriculture in the early 1960s when the Institute of Agriculture in Zagreb was founded (1960) and the *Sociologija sela* periodical started in 1963 and – with minor aberrations – they have been carried out ever since. During the period of four decades, more than fifty different bibliographies on social-economic changes and processes were published 29 of which – or more than a half – in the *Sociologija sela* quarterly. All of them were »pioneering« ones in the area they treated, most of them make thorough data bases, and most often they were made by the scientists-bibliographers themselves (mainly in the Institute for Social Research of the University of Zagreb) either as the sondage of their researches or at the end of the researches. The magazine has constantly paid attention to it and has always encouraged bibliographic elaboration of each problem that was even a little more thoroughly researched. Since the bibliographies are the indicators of the extent of elaboration of a scientific area and the starting points and the prerequisite of the scientific research work, the author concludes that this part of the *Sociologija sela* journal's activity was a crucial condition for the development of the rural-sociological, agrarian-economic and congenial interdisciplinary researches of the village and agriculture in Croatia and former Yugoslavia. The integrated account of published bibliographies, their thematic structure and other characteristics proves the co-relation between the bibliographic researches and the theoretical and empiric ones.

Key words: bibliographic researches, bibliographies, village and agriculture, »Sociologija sela« (Rural Sociology) journal

Received on: 2nd of April, 2003

Accepted on: 2nd May, 2003

Bosiljka Milinković
Institut de Recherches sociale à Zagreb, Zagreb, Croatie

Recherches bibliographiques dans la Revue »Sociologija sela«: 1963-2002

Résumé

Dans son article, l'auteur analyse le rôle de la revue *Sociologija sela* dans les recherches bibliographiques sur le milieu rural et l'agriculture, qui ont une longue tradition en Croatie. En effet, les recherches bibliographiques ont été entreprises parallèlement aux recherches scientifiques sur le milieu rural et l'agriculture au début des années soixante du XXe siècle, avec la fondation de l'Institut d'Agriculture à Zagreb (1960) et la fondation de la revue *Sociologija sela* en 1963, et, avec quelques exceptions insignifiantes, elles se maintiennent jusqu'à nos jours. Au sujet des changements et des processus socio-économiques sur l'espace rural au cours de ces quatre décennies, ont été publiées plus d'une cinquantaine de bibliographies diverses, dont 29 ou plus de la moitié dans la revue *Sociologija sela*. Elles sont toutes pionnières pour les domaines traités; la grande majorité en fait des bases de données solides; le plus souvent elles ont été réalisées par des scientifiques-bibliographes eux-mêmes (en grande partie à l'Institut de la Recherche sociale de l'Université de Zagreb) comme sondage pour les recherches ou à la fin des recherches. La revue y a accordé une attention constante et elle a encouragé le traitement bibliographique de chaque problème faisant l'objet de recherches tant soit peu systématiques. Étant donné que les bibliographies sont des indicateurs de l'élaboration des domaines scientifiques ainsi que les points de départ et les conditions des travaux scientifiques et de recherche, l'auteur conclut que ce domaine d'activité de la revue *Sociologija sela* a été une condition-clé du développement des recherches dans les domaines rural-sociologique, agraire-économique et interdisciplinaires connexes du milieu rural et de l'agriculture en Croatie et en ex-Yougoslavie. La corrélation avec les recherches bibliographiques et les recherches théoriques et empiriques a confirmé, par une vue d'ensemble des bibliographies publiées, leur structure thématique et d'autres caractéristiques.

Mots-clés: recherches bibliographiques, bibliographies, milieu rural et agriculture, Revue »Sociologija sela« (*Sociologie rurale*).

Reçu: le 2 avril 2003
Accepté: le 2 mai 2003